

TĚŠÍNSKO V PROMĚNÁCH STALETÍ

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK Z LET 2008–2009
K DĚJINÁM TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA

RADIM JEŽ – DAVID PINDUR (EDD.)

MUZEUM TĚŠÍNSKA – MATICE SLEZSKÁ
ČESKÝ TĚŠÍN 2010

© Muzeum Těšínska v Českém Těšíně, 2010

ISBN 978-80-86696-12-6

OBSAH

- 7 Slovo úvodem
RADIM JEŽ – DAVID PINDUR

Těšínsko ve středoevropském kontextu

- 13 Přemyslovští králové a slezští vévodové v době vrcholného středověku
ROBERT ANTONÍN
- 25 Hornoslezská knížata a jejich role v lucemburské politice do konce 14. století
MARTIN ČAPSKÝ
- 37 Hornoslezská knížectví v napěťové ose mezi Krakovem, Budínem a Prahou
MARTIN ČAPSKÝ
- 57 „Velcí“ těšínské Piastovci
Politické kariéry Kazimíra II. (†1528) a Václava III. Adama (†1579)
RADIM JEŽ
- 71 Valašská kolonizace na Těšínsku v 16.–18. století
JAN AL SAHEB
- 79 Reformace a počátky rekatolizace v Těšínském knížectví
DAVID PINDUR
- 93 Manželky těšínských Piastovců – soužití z rozumu, či lásky?
RADIM JEŽ
- 107 Mocenskopolitický konflikt o Slezsko v letech 1740–1742 a jeho průběh na Těšínsku
JAN AL SAHEB
- 119 Rozdělené Slezsko v době modernizace
(Od slezských válek do konce Velké války 1740–1918)
DAN GAWRECKI
- 137 Slezsko po roce 1918
MARIE GAWRECKÁ
- 149 Těšínsko v proměnách československo-polských vztahů 1918–1938
IVO BARAN

Varia

- 163 Slezsko a Těšínské Slezsko na starých mapách
ZBYŠEK ONDŘEKA
- 185 Hradní vrch v Těšíně
RADIM JEŽ – DAVID PINDUR
- 201 Pevnostní stavitelství na příkladu fortifikací Těšínského Slezska –
Jablunkovské šance
MARTIN KRŮL
- 215 Heraldické památky Těšínska
KAREL MÜLLER
- 225 Nejstarší dějiny farního kostela v Horních Domaslavicích
(k 250. výročí vysvěcení současného kostela)
DAVID PINDUR
- 237 Staré noviny v Těšíně
GABRIELA CHROMCOVÁ
- 245 Matiční činnost ve Slezsku
VLASTIMIL KOČVARA
- 255 Soupis vyobrazení
- 261 Jmenný rejstřík
- 273 Místní rejstřík
- 281 Autoři příspěvků

DAVID PINDUR

REFORMACE A POČÁTKY REKATOLIZACE V TĚŠÍNSKÉM KNÍŽECTVÍ

Tento příspěvek ve stručném přehledu mapuje složitou problematiku náboženských dějin Těšínska ve druhé polovině 16. století a v první polovině století následujícího. Jedná se o období recepce augsburské konfese v tomto hornoslezském prostoru, která se záhy stala dominantním vyznáním zdejšího obyvatelstva. Liturgické zvyklosti luterství a jeho postavení v knížectví legislativně upravoval církevní řád z roku 1568. Již od 80. let se setkáváme s průlomem do homogenního postavení luterské církve v prostoru Těšínského knížectví. Tím byla rekatolizace frýdeckého panství jeho novým držitelem – olomouckým biskupem Stanislavem Pavlovským a později rodem Bruntálských z Vrbna. Nesmělé počátky rekatolizace vnitřního Těšínska souvisejí s konverzí těšínského knížete Adama Václava ke katolicismu v roce 1609. V průběhu třicetileté války došlo k opakovaným změnám vyznání na Těšínsku. Vymření rodu těšínských Piastovců v roce 1653 a převzetí vlády habsburským panovnickým rodem znamenalo počátek nové epochy v náboženských dějinách tohoto hornoslezského knížectví. Druhá polovina 17. století se na Těšínsku nesla ve znamení nejtuzší rekatolizace a náboženského útlaku evangelíků.

V roce 1517 zveřejnil v saském Wittenberku augustinián Martin Luther známých 95 tezí. Lutherovým záměrem však nebylo vyvolat hnutí odporu proti Římu a vznik nové konfese, ale pouze podnítit akademickou diskuzi. Papež Lev X. uvrhl Luthera do klatby, brzy následovala jeho exkomunikace. Veřejným spálením exkomunikační listiny samotným Lutherem byly pomyslně „spáleny mosty“ s katolickou církví. Lutherovo „reformované“ náboženské učení získalo vzápětí živnou půdu nejen v německých zemích (Sasko, Braniborsko),

Mešní kalich z roku 1494 pamatuje rozkvět katolické církve na Těšínsku v období poměrně dlouhé a stabilizované vlády knížete Kazimíra II. v letech 1477–1528. Vynikající zlatnická práce je uchovávána v bývalém dominikánském, dnes farním kostele sv. Máří Magdalény v Těšíně. Z dochovaných archivních pramenů z období vlády Kazimíra II. vysvítá, že se katolická církev v Těšínském knížectví těšila solidnímu hmotnému zabezpečení. Tato skutečnost však získávala trhliny za poručnické vlády Jana z Pernštejna, kdy se Dolním a částí Horního Slezska již nezarazitelně šířilo nové náboženské učení Martina Luthera.

ale také na evropském severu (Dánsko, Švédsko, Norsko). Luterství se začalo brzy šířit na území vratislavské diecéze, k níž náleželo po církevněsprávní stránce i celé Těšínské knížectví. Nové učení se ujalo nejdříve v jazykově německých oblastech Dolního Slezska. Stoupenci reformace se stala zdejší knížata a většina šlechty. Roku 1525 došlo k recepci luterství ve slezské metropoli Vratislav, v katolických rukou zde zůstal pouze Tumský ostrov s biskupskou katedrálou sv. Jana Křtitele a kapitula u sv. Kříže. Vratislavský biskup Jakub Salza nedokázal vůči novému náboženskému učení zaujmout rozhodné stanovisko a reformace se úspěšně šířila v prostoru jeho diecéze. S reformací šla ruku v ruce také lákavá sekularizace církevního majetku. Po roce 1530 se s luterstvím setkáváme i v Horním Slezsku. V polovině 16. století převládalo luterství nad katolictvím ve Slezsku již zcela.

Na Těšínsku vládl po dlouhá desetiletí od roku 1477 kníže Kazimír II. ze zdejší větve Piastovců. Z posledního období jeho vlády neexistují prokazatelné zmínky o průniku reformace na Těšínsko. Samotný kníže Kazimír II. zůstal až do své smrti roku 1528 katolíkem. Dosud nevyjasněná je však konfesní příslušnost Jana z Pernštejna, správce Těšínského knížectví v letech 1528–1545 a poručníka nedospělého knížete Václava III. Adama, vnuka Kazimíra II. Z torzovitých zmínek zjistíme, že Jan z Pernštejna nechal potvrdit několik fundací pro katolické duchovní. Z dochovaných archivních pramenů z tohoto období vysvítá, že zdejší duchovenstvo bylo poměrně solventní a mohlo si za nemalé finanční prostředky zajistit trvalý přísun

Ústřední motiv oltářního triptychu z kostela sv. Stanislava ve Starém Bílsku představuje Matku Boží se svatými biskupy: Mikulášem (vlevo) a Stanislavem. Vznik této vzácné památky je kladen do období 1505–1510 a autorství bývá přisuzováno domácímu malíři Vincenci z Fryštátu, který zhotovil obdobný triptych pro kostel v Orlové. Starobílský oltář a kostel sv. Stanislava představuje na Těšínsku ojedinělý příklad kompaktního středověkého sakrálního objektu bez radikálnějších stavebních zásahů pozdějších staletí a uměleckých slohů. Svou významnou roli v této skutečnosti sehrál také fakt, že ve Starém Bílsku získala reformace dominantní postavení (ještě roku 1697 žili v této obci pouze dva katolíci). V roce 1827 byl ve Starém Bílsku vystavěn evangelický kostel a o dva roky později při něm ustanoven sbor. V roce 1887 žilo v této obci 1621 evangelíků, 680 katolíků a 9 židů. Kostel sv. Stanislava byl povýšen na farní až ve druhé polovině 20. století.

dávek z komorních (knížecích) i šlechtických statků. Také existence kněží v knížecí kanceláři nás informuje o tom, že v okolí knížete a vyšší šlechty se nevyskytovaly osoby s novým reformovaným smýšlením. Jan z Pernštejna se s největší pravděpodobností razantněji nezasadil o systematické zapuštění kořenů reformace na Těšínsku, jak se dosud traduje.

Roku 1545 převzal vládu v knížectví devatenáctiletý těšínský kníže Václav III. Adam, vychovaný jako katolík v Praze a ve Vídni. Brzy po jeho nástupu k vládě se setkáváme s prvními jmény luterských pastorů: roku 1547 ve Fryštátě, o rok později v Těšíně a k roku 1553 v Bílsku. Nové náboženské učení získalo sympatizanty také v řadách jednotlivců z měšťanských i šlechtických kruhů na Těšínsku. Kníže však zůstával i nadále katolíkem. Dosavadní starší literatura spojovala sekularizaci majetku všech tří mužských řádů působících na Těšínsku (františkánů-bernardinů a dominikánů v Těšíně a benediktinů v Orlové) s přestupem mladého těšínského Piastovce k luterství a datovala je již do čtyřicátých let 16. století. Nejnovější výzkumy historiků Janusze Spyry a Radima Ježe však vnesly do této záležitosti nové světlo. Majetek všech tří zmíněných klášterů kníže Václav III. Adam sekularizoval v relativně krátké době do konce roku 1545 z finančních potřeb ještě dlouho před svou konverzí k luterství. Působení obou řádů v Těšíně – františkánského a dominikánského – ustalo již v tomto období. Benediktinský klášter v Orlové byl po několika ostrých sporech s knížetem Václavem III. Adamem, které rozčeřily hladinu i na královských dvorech v Praze a Krakově, knížetem zrušen počátkem 60. let 16. století.

Luterství se v Těšínském knížectví naplno prosadilo na přelomu 50. a 60. let 16. století. Toto bylo spojeno zejména s konverzí knížete Václava III. Adama, kterou sice nemáme v archiváliích přesně doloženu, ale můžeme předpokládat, že k ní došlo kolem roku 1555. Nevíme, zda byly za touto konverzí vnitřní (teologické), či vnější (oportunistické) pohnutky. Motivací k vnější konverzi mohla být touha osamostatnit sebe a své poddané žijící na dědičném území od správné struktury katolické církve. Za vnější příčinu považovali někteří badatelé také druhý sňatek Václava III. Adama se saskou kněžnou Sidonií Kateřinou, jež byla vychována v ortodoxním evangelickém prostředí. Konverzi by v tomto případě bylo nutno posunout až za rok 1567. Svou roli snad ve změně vyznání těšínského Piastovce sehrála také okolnost, že mezi světskými slezskými knížaty zůstával jediný v táboře katolíků.

V této době se na těšínském dvoře objevuje zpovědník knížete jménem Jan (Johann), který byl svému pánovi neustále nablízku, a patřil tak do užšího okruhu osob, jež jej denně obklopovaly. Dále máme v pramenech doloženého jistého Jiřího Wolfa původem z braniborského Storkowa, který přišel do Těšína nejspíše se dvorem kněžny Sidonie Kateřiny. Kníže získal k Wolfovi velkou důvěru a oporou se mu stal i při posledních okamžicích pozemské pouti v roce 1579. Na zámku těšín-

Madona z kostela sv. Martina v Horní Lištné z první poloviny 16. století je dnes jednou z ozdob sbírek starého umění v Muzeu Śląska Cieszyńskiego v Těšíně. Také fara v Horní Lištné, zmíněná již ve středověku, byla v období reformace v rukou luteránů. V úterý 21. března 1654 byl zdejší kostel a fara odebrán evangelíkům rekatolizační komisí vedenou Václavem Františkem Otíkem z Dobřan a byl zde opět dosazen katolický farář. Roku 1656 je v tomto úřadě připomínán jistý Štěpán Mnístěvič. Farnost si však uchovala i nadále silně protestantský charakter.

ských Piastovců ve Fryštátě se pohybovali ve společnosti knížete Fridricha Kazimíra Martin Zenkfrei (1564–1565) a Jakub Preiss, oba původem z Dolního Slezska, odkud pocházelo mnoho pastorů, kteří na Těšínku působili. Bylo to dáno i množstvím zde fungujících lyceí (Břeh, Lehnice, Goldberg ad.), na kterých získali potřebné vzdělání a ordinaci opravňující k výkonu pastorské služby. Těšínským knížatům posílal na dvůr osvědčené kazatele především kníže Jiří II. Břežský, jenž byl jedním z nejhrolivějších podporovatelů Lutherova učení ve Slezsku. Na městských i venkovských farách nacházíme od konce 50. let 16. století pastory zejména z Bílska, Dolního Slezska (Olešnice, Svídnice, Břeh), ale i z Moravy (Litovel, Prostějov, Uherské Hradiště) a Čech (Zámorsk, Pardubice). Někteří z kazatelů přicházeli také z Horních Uher (Kremnica), které se postupem doby staly líhni nových evangelických pastorů a jáhnů (diakonů).

Živelný rozvoj reformačního hnutí na Těšínku prosazovaný knížetem shora v duchu zásady přijaté říšskými knížaty roku 1555 na sněmu v Augsburgu *Cuius regio, eius est religio* (Čí je země, toho je i náboženství) – bylo nutno legislativně upravit.

Proti prosazování tzv. augsburského náboženského míru ve Slezsku byl habsburský panovník Ferdinand I., neboť se obával oslabení svého vlivu na církevní záležitosti v této vedlejší zemi Koruny české. Podle králova mínění neměla knížata

Významnou oporou a také programem pro obnovu ztracených pozic katolické církve a cestou k její restauraci představoval všeobecný a ekumenický koncil, konaný v tyrolském Tridentu s přestávkami plných osmnáct let (1545–1563). Tridentý koncil provedl sebereflexi katolické církve a přispěl k striktnímu vymezení věroučných dogmat, čímž stanovil hranici mezi jednotlivými konfesemi v Evropě.

ani ostatní pozemková vrchnost právo rozhodovat o konfesní orientaci svých poddaných, to příslušelo pouze panovníkovi jako dědičnému vládci všech slezských území. Ani sama vrchnost mnohdy neužívala na svých panstvích dominantního postavení v této sféře vlivu. Přesto byly zcela nevyjasněny otázky kolem organizační struktury a liturgických praktik nově vznikajícího náboženství, a proto se některá slezská knížata rozhodla sepsat základní příručky. Pro Těšínské knížectví byly v 16. století vydány takovéto řády dva. První, nazvaný *Řád církevní, kterak se při službě Boží a ceremoniích církevních v církvi křesťanskéj Knížectví těšínského v městech a ve všech kazatelé a učitelé slova Božího zachovati mají*, vytvořil na popud knížete Václava III. Adama nám blíže neznámý teolog, který hned v úvodu obhájí právo vrchnosti zasahovat do církevních záležitostí na svém území. Církevní zřízení z roku 1568 částečně vychází z podobného řádu vydaného roku 1542 pro panství Fridricha II. Lehnicko-Břežského. Skládá se z devíti kapitol, které jsou následně stručně rozvedeny: *I. O křtu svatým; II. O zpovědi; III. O svátosti oltářní; IV. Aby všechna zaklínání neb svěcení totiž křtu, pokrmí bylin, vody, soli a k těm věcem podobných složeno bylo; V. Aby žádný ke stavu manželskému potvrzen nebyl, leč proe na kazatedlnici třikrát vyhlášen bude; VI. Které slavnosti mají držáne býti; VII. Aby neužitečné ceremonie při mši složeny byly; VIII. O ceremoniích přes celý rok; IX. O pohřbu neb pochování mrtvých těl*. Toto zřízení se dočkalo novelizace v roce 1584, kdy se kněžna Sidonie Kateřina zasloužila o to, aby byl doplněn o školské záležitosti.

Hlavou luterské církve na Těšínsku byl podle tzv. summeepiskopálního principu zařitého v protestantském prostředí zeměpán – tedy těšínský kníže. Hovoří se tedy o tzv. „nejvyšším biskupovi“ (summus episcopus), který měl v rukou zákonodárnou moc. Kníže Václav III. Adam se tak rázem stal nejvyšším svrchovaným církevním představitelem na Těšínsku, jenž byl podřízen pouze konzistoři v dolnoslezském Břehu. Evangelické duchovenstvo v knížectví zastupoval děkan a kolegium farářů označované jako konzistoř. Vedle konzistoře existoval další ústřední orgán – konvent, což byl sjezd všeho duchovenstva z knížectví, jemuž nejspíše předsedal děkan. Nejnižší církevněsprávní jednotkou byly, stejně jako v katolické církvi, farnosti.

Vyhlášením církevního zřízení v roce 1568 kníže legalizoval postavení evangelické církve na Těšínsku, a dokončil tak proces přechodu svých držav k nové konfesi. Do jednotlivých farností se snažil dosadit luterské pastory. Tato snaha probíhala nejspíše bezproblémově na komorním panství. Potíže nastaly při úsilí obsadit fary na alodních majetcích šlechty. Pramenná základna nám bohužel tuto problematiku nedovoluje zkoumat komplexněji; máme doložen pouze jeden případ z roku 1570, kdy se Václav III. Adam pokusil na faru v Hradci (p. Grodziec) dosadit evangelického pastora. Proti tomu ihned vystoupil probošt brněnského kolegiálního kostela Jan Grodecký z Grodu, pozdější olomoucký biskup, který argumentoval tím, že je fara v dědičné držbě jeho bratra Jindřicha, a tudíž kníže

nemá právo rozhodovat o osobě zdejšího faráře. Spor se dostal až na stůl kancléře Vratislava z Pernštejna, horlivého katolíka, který svého švagra Václava III. Adama v jednom dopise nabádal, aby v Hradci ponechal katolického faráře Petra: [...] *poněvadž jest psaná fara, vždycky v kolátorství a správě katolické byla [...]*. Ostrůvkem katolicismu zůstala pravděpodobně po celé 16. století také farnost Čechovice (p. Czechowice).

První obrat ve prospěch katolicismu zaznamenáváme na spojeném frýdecko-místeckém panství (moravské Místecko bylo roku 1402 prodáno těšínským knížatům a připojeno k frýdeckému panství; z hlediska církevní správy však zůstalo v olomoucké diecézi, kdežto Frýdecko ve vratislavské). Ve Frýdku působili v 60. a 70. letech pastoři Daniel z Prostějova, Jan Skočovský, Gabriel či Matouš z Hradiště (sloužil v letech 1568–1570 v sousední Dobré). Panství bylo roku 1581 prodáno olomouckému biskupovi Stanislavu Pavlovskému z Pavlovic. Nejvyšší moravský duchovní pastýř poslal počátkem roku 1582 do Frýdku katolického kněze Michala Regulina. Jelikož byla frýdecká fara dosud obydlena pastorem, musel Regulinus bydlet na zámku. Byl administrátorem také neobsazené farnosti Bruzovice – každou třetí neděli sloužil v Bruzovicích mši (později působil v Bruzovicích jistý katolický kněz Stanislav a v Dobré kněz Matěj). Téhož roku byl poslán do Místku, kde dosud převládali příslušníci Jednoty bratrské, biskupův kaplan Adam Pacinius. Nastaly zde problémy, většina Místečanů i nadále navštěvovala bratrský sbor namísto kostela. Také ve Frýdku se dostal biskup Pavlovský brzy do vleklého sporu s protestantskými měšťany. Roku 1584 prodal Pavlovský frýdecké panství katolické větvi rodu Bruntálských z Vrbna a moravské Místecko přičlenil ke svému menzálnímu statku Hukvaldy. Biskup Pavlovský hraběte Bartoloměje Bruntálského nabádal v dopise, aby na frýdeckém panství: [...] *lid tento k religii svatě katolické vedouc a z bludu vyvedeném ke cti a chvoále jeho svatě Božské milosti a jich dobrému a spasitelnému ráčil [...]*. Nižší stavovské panství Frýdek pak již zůstalo v rukou katolíků a stalo se nástupním prostorem pro rekatolizaci vnitřního Těšínska.

Na většině území knížectví panovala i nadále náboženská situace podle již zmíněného augsburského míru. Kníže Adam Václav vydal roku 1598 privilegium, podle něž se v kostelech v Těšíně mohly konat bohoslužby a kázání pouze podle augsburské konfese (podobné privilegium vydal také roku 1596 pro Jablunkov a roku 1604 pro Strumeň). V období největšího rozkvětu reformačního života se na Těšínsku paradoxně narodili dva pozdější katoličtí kněží a mučedníci, kteří byli kanonizováni roku 1995 papežem Janem Pavlem II. Prvním byl skočovský rodák Jan Sarkander (1576–1620), kněz olomoucké diecéze působící naposledy v moravském Holešově. Druhým světcem je jezuita Melichar Grodecký (1584–1619), umučený v uherských Košicích.

Rok 1609 znamenal obrat v dosavadním náboženském vývoji Těšínska. Kníže Adam Václav konvertoval ke katolicismu. Údajným důvodem k jeho konverzi mělo

Těšínský rodák Melichar Grodecký (1584–1619) vstoupil r. 1603 do noviciátu Tovaryšstva Ježíšova v Brně. V l. 1607–1609 studoval u jezuitů v Jindřichově Hradci a Praze. Po působení v Kladsku se r. 1613 vrátil do Prahy, kde přijal r. 1614 kněžské svěcení. Stal se prefektem jezuitského domova pro chudé studenty. Dne 7. září 1619 byl společně s ostřihomským kanovníkem Markem Štěpánem Křížinem a jezuitou Štěpánem Pongráczem umučen v Košicích kalvinskými vojáky Jiřího Rákoczyho. Tito tzv. tři košičtí mučedníci byli r. 1904 beatifikováni, r. 1995 je papež Jan Pavel II. svatořečil. Ostatky sv. Melichara Grodeckého jsou uloženy ve farním kostele Nejsvětějšího Srdce Ježíšova v Českém Těšíně; rytina ze 17. století.

být, podle líčení barokního jezuitského historika Schmidla, vyléčení z nemoci na přímluvu sv. Šebestiána ve vojenském ležení na turecké frontě v Uhrách. Ve skutečnosti se však kníže, působící v císařských vojenských službách, snažil o zvýšení své společenské prestiže a zařadil se tak k celé řadě tehdejších konvertitů, kteří změnili vyznání z vnějších důvodů. Roku 1610 pozval do Těšína dva jezuitu z Olomouce, kteří ve městě kázali česky a německy. Téhož roku byl někdejší dominikánský kostel Narození Panny Marie předán katolíkům. Svůj konvent zde obnovili opět dominikáni, kteří do Těšína přišli z Krakova. Johann Schmidl líčí ve svých dějinách české provincie Tovaryšstva Ježíšova (*Historia Societatis Jesu provinciae Bohemiae*) z roku 1749 veřejnou konverzi následovně: [...] *A tak byl chrám vyčištěn a 1. ledna [1611] znovu vysvěcen. Na přání knížete kázal toho dne německy jeden náš pater [jezuíta], jehož kázání už kníže několikrát s potěšením vyslechl ve dvorní kapli. Poté byla sloužena zpívaná mše svatá, během níž naši zpovídali; a to i dceru knížete, která se chtěla, klečíc na zemi, vyznat přede všemi přítomnými v chrámu. Tělo Páně přijalo téměř třicet věřících; jejich zástup vedla mladší knížata – Anna Sidonie, Alžběta Lukrécie a Fridrich Vilém. Sám jejich otec pak přijal Eucharistii ve dvorní kapli před zraky všech přítomných, což nikdy předtím neudělal. A tehdy se opravdu stal katolíkem. Pověst o tom se roznesla až do Opavy (která leží nedaleko a byla pověstná jako průkopník nových myšlenek), kde to místní kazatel oznámil z kazatelny: ze všech očí se řinuly slzy nad zbloudilou, tak vznesenou ovčí a bylo pronášeno mnoho modliteb za návrat knížete k evangeliu [...]. Děti knížete, zmíněné v úryvku – Fridrich Vilém a Alžběta Lukrécie – byly již vychovávány jako katolíci. Mladý kníže Fridrich Vilém strávil několik let v jezuitské koleji v bavorském Mnichově. Roku 1619 byl navrácen katolíkům i farní kostel sv. Máří Magdalény, kde působil jako poslední luterský pastor učený Timotej Lovčáni. Katoličtí kněží byli také knížetem dosazeni na fary v Jablunkově, Skočově a Strumeni. Těšínský venkov a jeho obyvatelstvo zůstal nadále většinou luterský.*

Po epizodické vládě mladého knížete Fridricha Viléma ukončené jeho předčasnou smrtí se roku 1625 ujala vlády Alžběta Lukrécie, manželka bohatého knížete Gundakara z Lichtenštejna, nejvyššího hofmistra císaře Ferdinanda II. a rovněž konvertity. Alžběta Lukrécie byla tolerantní katolička, nechtěla na Těšínsku vládnout jako tyranka. V období jejího nástupu k vládě již probíhala třicetiletá válka, roku 1626 decimovalo Těšínsko dánsko-německé vojsko pod velením Petra Arnošta Mansfelda, které mj. také přepadlo Frýdek a vyplenilo zdejší farní kostel sv. Jana Křtitele. Katoličtí kněží opouštěli ze strachu o život fary. Po vypuzení protestantských vojsk začala první větší vlna emigrace protestantů z Těšínska. Roku 1627 opustil Bílsko těšínský rodák a luterský kněz Jiří Třanovský (1592–1637). Tento významný spisovatel a básník odešel se svým pánem Sunegkem z Bílska do Uher, kde mu roku 1636 v Levoči vyšel proslulý zpěvník *Cithara sanctorum*.

Po vyhlášení restitučního ediktu roku 1628 císařem Ferdinandem II. nabral rekatolizační kurz na Těšínsku na obrátkách. Ještě téhož roku císařské vojsko uzavřelo

zdejší protestantské kostely. Následujícího roku vydala kněžna Alžběta Lukrécie privilegium, podle kterého se mohli stát členy těšínské městské rady, purkmistrem a cechovními mistry pouze katolíci. Na komorním panství již nebyli protestanti příliš trpěni, na statcích drobné šlechty (vyznání vesměs luterského, ojedinele kalvínského či bratrského) byla situace pro evangelíky o mnoho příznivější. V souvislosti s emigrantskou vlnou z Těšína roku 1629 vznikl anonymní *Lament těšínských měšťanův, kteřížto pro pravdu Boží od svých statkův pryč do jiných krajův jíti museli, složený od jednoho vyhnance pro evangelium sv. anno 1629*. Těšín byl několikrát v průběhu třicetileté války obsazen nepřátelským protestantským vojskem, s nímž přicházeli i duchovní, kteří ve městě konali opět evangelické bohoslužby. Nejvážnější situace nastala na podzim roku 1645, kdy město a zámek obsadil švédský oddíl generála Königsmarka. Tehdy Švédi zplundrovali dominikánský klášter, špitál, několik domů ve městě a byly páčány násilnosti na obyvatelstvu. Těšín zůstal ve švédských rukou do dubna 1646. Tehdy byl zámek i město předán císařskému plukovníku Devaggimu. Během švédské okupace se těšínským protestantům dostalo opět náboženské svobody, na dlouhou dobu však naposledy.

Vestfálský mír z roku 1648, kterým byla ukončena hrůzná třicetiletá válka, vytvořil na dlouhou dobu právní rámec pro stabilizaci náboženských poměrů také na Těšínsku. Zajistil svobodu luterství v dolnoslezských knížectvích Lehnice, Břeh, Olešnice, Minsterberk a v městě Vratislav. V dalších knížectvích nastala tuhá rekatolizace. Ve srovnání s Čechami a Moravou však vestfálský mír zaručil Slezsku jisté výhody. Jednou z nich byla skutečnost, že vláda nemohla vykázat ze země obyvatele z náboženských důvodů.

Těšínský venkov zůstal i po třicetileté válce výrazně protestantský. Arcijáhenská vizitace zaznamenala v roce 1652 katolické fary pouze v Bílsku, Bruzovicích, Čechovicích, Dobré, Frýdku, Fryštátě, Holešově, Hradci, Jablunkově, Orlové, Puncově, Rychvaldu, Skočově, Strumeni a Těšíně. Ohniskem barokního katolicismu se všemi jeho charakteristickými projevy se na Těšínsku stalo nižší stavovské panství Frýdek. V samotném Frýdku založili dominikáni z Těšína již v roce 1613 náboženské bratrstvo Nejsvětějšího růžence Panny Marie. Pod katolickou vrchností se Frýdek v 17. století etabloval jako významné centrum mariánského kultu a rodiště mnoha katolických kněží působících na Moravě i ve Slezsku (připomeňme např. velehradského cisterciáka, barokního spisovatele a historika Kristiána Bohumíra Hirschmentzla, těšínského biskupského komisaře Jindřicha Samuela Wolfa z Března či Jana Josefa Božana, tvůrce významného českého barokního kancionálu *Slavíček rájský*). Pozice katolické církve zde plně podpořili jak zmínění Bruntálští, tak Oppersdorfové, kteří nabyli frýdecké panství roku 1634. Již Jan starší Bruntálský postavil ve Frýdku nově roku 1612 zděný kostel sv. Jošta a zděnou faru, a patrně se podílel i na výstavbě zděného kostela sv. Martina ve Skalici v letech 1612–1617. Hrabě Jiří z Oppersdorfu byl pak štedrým mecenášem

frýdeckého růžencového bratrstva, kterému vystavěl v letech 1644–1645 barokní kapli na frýdeckém náměstí. Okolo roku 1640 založil Jiří z Oppersdorfu kostel sv. Ignáce z Loyoly (od roku 1673 sv. Antonína Paduánského) na hoře Prašivá, pozdější známé poutní místo.

Těšínská protestantská šlechta nezůstala během jednání o mír v závěru třicetileté války zcela pasivní. Vysílala petice k císaři do Vídně a pokusila se o zřízení milostivého kostela v Těšíně. Její žádost habsburský dvůr zamítl. Roku 1652 se těšínská

Farní kostel Božího Těla v Jablunkově představuje typický příklad doznívání gotických forem v sakrální architektuře na Těšínsku. Byl vystavěn z kamene na místě dřevěné stavby ve dvacátých letech 17. století. Ještě r. 1596 vydal kníže Adam Václav pro Jablunkov listinu, na základě které nemohli jeho obyvatelé vyznávat jinou víru nežli *pod obojí svátost Těla a Krve Krista Pána přijímajících podle konfesí augspurské*. Týž kníže dosadil po své konverzi v r. 1609 do Jablunkova katolického faráře Jana Olivenského, který vystřídal zdejšího posledního luterského pastora Blažeje Philidonia. Jablunkov byl centrem velmi rozsáhlé farnosti, z nichž některé obce si zachovaly výrazně protestantský charakter (Návsí, Hrádek, Písek).

stavové snažili udržet pro luterské bohoslužby alespoň hřbitovní kostel sv. Trojice v Těšíně, vystavěný roku 1594. Kněžna Alžběta Lukrécie je v aktivitách podporovala, na příkaz z Vídně však musela přestat. Krátce nato, 19. května 1653, zemřela. Smrtí Alžběty Lukrécie vymřel rod těšínských Piastovců. Těšínské knížectví připadlo jako odumřelé léno Koruny české Habsburkům z jejich pozic českých králů. Nový těšínský kníže, císař Ferdinand III., předal knížectví v léno synovi Ferdinandu IV. a později Leopoldu I. Prostřednictvím ustanovení vestfálského míru mohl císař nutit ve svých dědičných zemích obyvatele ke konverzi. Nesměl je sice vystěhovávat, ale mohl uzavřít veškeré nekatolické kostely a modlitebny. Koncem roku 1653 císař ustanovil náboženskou komisi vedenou fryštátským farářem a apoštolským protonotářem ThDr. Václavem Otíkem z Dobřan. Tato komise (ve skutečnosti spíše trestná výprava o více než 30 vojácích) na jaře 1654 uzavřela na Těšínsku 49 nekatolických kostelů a jednu kapli (ve Visle). Smutnými průvodními jevy činnosti této komise se stalo násilné vnikání do zámků protestantské šlechty (např. v Karvině, Šenově), zabavování majetku a vyhánění evangelických pastorů a preceptorů z těchto šlechtických sídel. Pro protestanty v knížectví se stala druhá polovina 17. století obdobím největšího útlaku náboženské svobody a perzekuce. Učení Martina Luthera však zapustilo na Těšínsku silné kořeny, které nebyly v dalších staletích katolickou církví ani státem již nikdy zcela přefaty. Cestu k částečné toleranci otevřela zdejším evangelíkům již Altranstädtská smlouva z roku 1707 a následný exekuční reces císaře Josefa I. z roku 1709. Na jeho základě byl za těšínskou Horní bránou vystavěn v letech 1710–1750 evangelický Ježíšův kostel – až do vydání tolerančního patentu císaře Josefa II. jediný oficiální protestantský chrám v českých zemích.

LITERATURA

- BIERMANN BOGUMIŁ, *Historia wiary ewangelickiej w Ślązku austriackim*, Cieszyn 1859.
- JEŽ RADIM, „I v paměti máme, když jsi o téhož opata orlovského na Hradě pražském s námi austně mluvil...“. *K sekularizaci církevních majetků na Těšínsku v počátcích reformace*, in: Waclaw Gojniczек – Daniel Spratek (edd.), *300 lat tolerancji na Ślązku Cieszyńskim*, Cieszyn 2010 (v tisku).
- JEŽ RADIM, *Dvoji konverze v rodině posledních těšínských Piastovců. K motivacím změny konfese knížete Václava III. Adama (1524–1579) a Adama Václava (1574–1617)*, *Studia Comeniana et historica* 39, 2009, č. 81/82, s. 95–112.
- KARZEL OTHMAR, *Die Reformation in Oberschlesien. Ausbreitung und Verlauf*, Würzburg 1979.
- MICHEJDA KAROL, *Dzieje kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim*, Cieszyn 1909.
- PINDUR DAVID, *Historický a správní vývoj katolické církve na Frýdecku v raném novověku*, *Studia Comeniana et historica* 35, 2006, č. 73/74, s. 48–73.
- PINDUR DAVID, *Osudy evangeliků v Bystřici v období reformace (do roku 1654)*, *Těšínsko* 52, 2009, č. 4, s. 11–16.

- PINDUR DAVID, *Přehled nejstarší církevně správní organizace Těšínska. Od středověku do vzniku generálního vikariátu v roce 1770*, in: Zdeněk Jirásek (ed.), *Polská papežská nunciatura v Opavě. (Slezsko v církevních dějinách 18. století)*. Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis – Supplementa V., Opava 2009, s. 57–92.
- PINDUR DAVID, *Století rekatolizace Těšínska. Ke konfesním proměnám – od knížete po poddané (1609–1709)*, in: Waclaw Gojniczek – Daniel Spratek (edd.), *300 lat tolerancji na Śląsku Cieszyńskim*, Cieszyn 2010 (v tisku).
- SPRATEK DANIEL, *Právní aspekty luterské reformace na Těšínsku*, Slezský sborník 102, 2004, č. 1, s. 1–22.
- SPYRA JANUSZ, *Zapomniane klasztor franciszkanów (bernardynów) w Cieszynie. Spory religijne w XVI–XVII na Śląskiej prowincii*, in: Helena Dáňová – Jan Klípa – Lenka Stolárová (edd.), *Slezsko země Koruny české. Historie a kultura 1300–1740, díl A*, Praha 2008, s. 19–29.
- WAGNER OSKAR, *Mutterkirche vieler Ländern. Geschichte der Evangelischen Kirche im Herzogthum Teschen 1545–1918/20*, Wien – Köln – Graz 1978 (polský překlad *Kościół macierzysty wielu krajów. Historia Kościoła Ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim w latach 1545–1918/20*, Cieszyn 2009).

RESUMÉ

REFORMATION AND BEGINNINGS OF RE-CATHOLIZATION IN TĚŠÍN PRINCEDOM

The contribution maps the course of the Lutheran Reformation in the Těšín Principality in a brief overview from the second half of the 1540s till the death of Princess Elizabeth Lucretia in 1653. After her death, the Těšín Region devolved to the Habsburgs, who intensified re-catholicization here, initiated after the conversion of the Těšín Prince Adam Wenceslas to Catholicism in 1609. In the brief summary, the basic features of the development of the Reformation in the Těšín Region are illustrated as well as the key persons involved from among the Protestants and the Catholics in the second half of the 16th century and the first half of the 17th century.

POŘADATEL: Muzeum Těšínska

MÍSTO A DATUM KONÁNÍ: Muzeum Těšínska, Český Těšín, 26. února 2009

TĚŠÍNSKO V PROMĚNÁCH STALETÍ

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK Z LET 2008–2009
K DĚJINÁM TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA

RADIM JEŽ – DAVID PINDUR (EDD.)

© 2010 Vydalo MUZEUM TĚŠÍNSKA, P. O., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín
a MATICE SLEZSKÁ – TĚŠÍNSKÁ OBLAST, Hlavní tř. 1a, 737 01 Český Těšín

Redakce PHDr. RADIM JEŽ, PHDr. DAVID PINDUR

Odborná spolupráce PHDr. JAN AL SAHEB

Grafická úprava a sazba KAZIMIERZ GAJDZICA

Podklady pro rodokmeny PHDr. RADIM JEŽ

Podklady pro rejstříky PHDr. JAN AL SAHEB, PHDr. RADIM JEŽ

Jazyková editace MGR. LUCIE BRŇOVJÁKOVÁ

Překlady resumé MGR. LENKA MANDRYSOVÁ

Tisk a vazba **FINIDR** FINIDR, S. R. O., Český Těšín

Všechna práva vyhrazena

Vydání první, Český Těšín 2010

ISBN 978-80-86696-12-6